

Anna Breś*

Akademia Humanistyczno-Ekonomiczna w Łodzi

 <https://orcid.org/0000-0002-1551-7382>e-mail: abres@ahelodz.pl

Inspiracje arteterapeutyczne w przedszkolu integracyjnym z udziałem rodziców

https://doi.org/10.25312/2083-2923.24_01ab

Streszczenie: Obecnie sztuka jest wykorzystywana w psychoterapii, jak również w edukacji. Arteterapia umiejętnie łączy cele terapeutyczne z szeroko rozumianą sztuką, do której zaliczane są różne formy twórczości człowieka, jak literatura, plastyka, muzyka, taniec, teatr. Uważa się, że sztuka stanowi wielką szansę dla ludzkości, dla ocalenia człowieczeństwa przed zalewem brutalności, nienawiści i wojen. W artykule przedstawiono kilka autorskich ćwiczeń o charakterze arteterapeutycznym, które każdy nauczyciel i rodzic będzie mógł zaadaptować na potrzeby działań wychowawczych.

Słowa kluczowe: arteterapia, przedszkole integracyjne, twórczość dziecięca

Potrzeba tworzenia, wyrażania siebie i swoich emocji jest darem danym tylko człowiekowi. Naturalną drogą realizowania się jednostki, w sposób mniej lub bardziej doskonały, stają się jej różne wytwory pracy w dziedzinie malarstwa, rzeźby, muzyki, literatury. Sztuka jest jednym z najpotężniejszych sposobów wyrażania ludzkiej myśli. Każdy człowiek, młody czy stary, w pełni sił bądź z niepełnosprawnościami, posiada swoiste zdolności i potencjał ekspresji twórczej. Zachwyty nad dziełami sztuki bierze się z indywidualnej wrażliwości estetycznej człowieka. Ta szczególna uczuciowość czyni życie artysty twórczym.

---

* Anna Breś – doktor nauk społecznych w dziedzinie pedagogiki. Wykładowca akademicki w Akademii Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi. Zainteresowania naukowe koncentrują się wokół dziedzin badawczych z zakresu pedagogiki ogólnej, aksjologii pedagogicznej, filozofii wychowania, pedagogiki szkolnej, dydaktyki, pedeutologii, terapii pedagogicznej.

Zdaniem polskiego filozofa Romana Ingardena „Człowiek tworzy dzieło sztuki – literatury, muzyki itd. – stwarza naukę, filozofię, religię, a także historię samego siebie i ludzkości [...]. Całe bogactwo różnych wartości rozpościera się wówczas przed jego oczyma i zobowiązuje go do różnych czynów wobec jego bliźnich, wobec przyjaciół i wrogów. Życie jego zaczyna mieć jakieś zadanie i cel, nabywa pewnego sensu i znaczenia, którego by nie miało w samej pierwotnej Naturze”¹.

W sztuce nie ma rozwiązań jedynie słusznych, tutaj właśnie liczy się oryginalność i niepowtarzalność. Sztuka daje inspirację, wyzwanie dla zadań trudnych i jest to tym bardziej ważne dla osób, które mają skłonność do postrzegania swoich wysiłków w świetle porażki.

Humanistyczna wizja człowieka ukazuje go nam jako istotę z natury twórczą, choć oczywiście nie wszyscy ludzie są twórczy w równym stopniu. Wystarczy jednak gotowość do odkrywania, by doświadczyć nowego spojrzenia na siebie, na drugą osobę, na świat, i warto czerpać z tego radość.

Na przestrzeni wieków zostały sformułowane różne koncepcje na temat twórczości człowieka, a pod koniec XIX wieku poczyniono próby zdefiniowania zagadnienia w naukach filozoficznych i psychologicznych. Ciekawy pogląd przedstawia K. Kukielczyńska, twierdząc, że „szeroko rozumiana twórczość objawia się nie tylko tym, co ludzie malują i komponują, ale także w tym, co widzą i słyszą. Każde działanie człowieka wykraczające poza prostą receptę jest twórczością”².

Zdaniem psychologów i pedagogów obecnie coraz większy krąg dzieci i młodzieży wykazuje problemy emocjonalne i zdrowotne. Wydaje się, że arteterapia jest jedną z metod odpowiadających na te potrzeby, ponieważ bazuje na zastosowaniu sztuki do celów terapeutycznych poprzez wykorzystanie wielu technik artystycznych, takich jak słowo, muzyka, taniec, śpiew, gest czy sztuki plastyczne (rzeźbienie, wykonywanie prac z gliny lub plasteliny, rysowanie, malowanie). Są to zajęcia, które przyczyniają się do rozwoju osobowości człowieka, a także przynoszą złagodzenie bólu i lęków. Dlatego elementy arteterapii włączone są już do programów profilaktycznych szkół, w świetlicach socjoterapeutycznych, przedszkolach integracyjnych i specjalnych. W związku z tym do głównych celów arteterapii zalicza się zdiagnozowanie postawy twórczej uczestnika zajęć, jego potrzeb i możliwości, stymulowanie jego wyobraźni, podjęcie terapii jego różnych zaburzeń w obrębie sfery poznawczej, emocjonalnej czy społecznej, a ponadto socjalizację jednostki, usprawnianie motoryki (szczególnie małej u dzieci) oraz wspomnianą powyżej relaksację stosowaną w celu odreagowania napięcia, niepowodzeń i frustracji. Natomiast za cel szczegółowy arteterapii przyjmuje się kształtowanie umiejętnego wyrażania swoich emocji w sposób niewerbalny

---

¹ R. Ingarden, *Książeczka o człowieku*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1987, s. 15.

² E.J. Konieczna, *Arteterapia w teorii i praktyce*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2003, s. 24.

i zwrócenie uwagi uczestnika na jego obcowanie ze sztuką. Wydzźwięk tego rodzaju zajęć to pobudzenie osoby do działania w obszarze jej wszechstronnego rozwoju³.

Jednakże za najważniejszy cel terapii uważa się zapobieganie trudnościom życiowym stojącym na drodze do samorealizacji jednostki. Odbywa się to w oparciu o trzy funkcje arteterapii: rekreacyjną, edukacyjną i korekcyjną. Pierwsza z nich ma na celu stworzenie odpowiedniego klimatu, wypoczynku służącego do nabrania nowych sił potrzebnych do przezwyciężenia problemów, zatem pozytywnie wpływa na samopoczucie osoby. Funkcja edukacyjna, w pewnym sensie filozoficzno-egzystencjalna, dostarcza uczestnikowi wiadomości na temat celu i sensu życia, a funkcja korekcyjna służy do modyfikacji i ewaluacji szkodliwych poglądów i stereotypów oraz zamiany w konstruktywne myślenie i postępowanie. Można jeszcze mówić o funkcji diagnostycznej służącej do określenia stanu psychicznego pacjenta na podstawie wytworów jego pracy. Według innych autorów arteterapia pełni jeszcze rolę ekspresyjną, ponieważ umożliwia wyrażenie tłumionych emocji, rozładowanie niekorzystnych dla zdrowia napięć i frustracji⁴.

Mając na uwadze twórczą aktywność dziecka, należy powiedzieć, że wypływa ona z chęci wyrażania siebie, swoich myśli, uczuć i pragnień. Zdaniem E. Nęcki „bawiące się małe dziecko myśli niekonwencjonalnie i działa z dużą dozą wyobraźni, której nie zawahamy się nazwać twórczą”⁵. Wewnętrzny świat dziecka ujawnia się poprzez różnorodne formy ekspresji ruchowej, muzycznej, plastycznej.

Jednym z istotnych zapisów podstawy programowej w zakresie zadań przedszkola jest „tworzenie sytuacji edukacyjnych budujących wrażliwość dziecka, w tym wrażliwość estetyczną, w odniesieniu do wielu sfer aktywności człowieka: mowy, zachowania, ruchu, środowiska, ubioru, muzyki, tańca, śpiewu, teatru, plastyki”⁶. Obserwacja otoczenia staje się dla dziecka formą ekspresji. Dzieciństwo to przecież okres, w którym wszystko wzbudza ciekawość, towarzyszy temu ciągle eksplorowanie świata, niespożyta energia dziecka i jego chęć do samodzielnego wykonywania wszelkich czynności. Im większa dynamika i jakość tych przeżyć, tym mocniej będzie to procentowało w dorosłym życiu postawą twórczą na co dzień⁷.

W związku z tym w edukacji przedszkolnej stosuje się techniki stymulujące myślenie twórcze, które kształtują rozwój wyobraźni dzieci, umiejętność wyrażania swoich myśli, emocji i odczuć. Techniki twórczego myślenia mają na celu rozwijanie

---

³ I. Borecka, M. Widerowska, J. Walczak, E. Wilamowska, *Drama i arteterapia w szkole. Programy i scenariusze zajęć*, Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. A. Silesiusa w Wałbrzychu, Wałbrzych 2005, s. 117–118.

⁴ E.J. Konieczna, dz. cyt., s. 27.

⁵ E. Nęcka, *Trening twórczości*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2005, s. 10.

⁶ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego, oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych oraz innych form wychowania przedszkolnego, Dz.U. 2017, poz. 356.

⁷ D. Al-Khamisy (red.), *Edukacja w przedszkolu*, Wydawnictwo Dr Josef Raabe, Warszawa 2005, s. 2.

umiejętności interpersonalnych w zakresie wypowiedzania swoich wrażeń czy wątpliwości, podejmują zagadnienie rozumienia różnych wartości, w tym estetycznych. Ponadto w zakresie rozwijania zdolności umysłowych, takich jak abstrahowanie czy kojarzenie, ważne jest przysposabianie dziecka do myślenia dywergencyjnego i konwergencyjnego. W tych staraniach dochodzimy do głównego celu, jakim jest umiejętność wyrażania własnego zdania, radzenia sobie z problemami, patrząc na nie z innej perspektywy. Dlatego można powiedzieć, że omawiane techniki stymulują rozwój poznawczy i twórczy dziecka w zakresie emocji, motywacji, intelektu. Dokonuje się to poprzez zajęcia kreatywne w przedszkolu, które zawierają w sobie zabawy badawcze, działania dotykowe, działania twórcze, zabawy muzyczne i ruchowe⁸.

Trzeba nauczyć patrzeć, a nie tylko widzieć oraz słuchać, a nie tylko słyszeć

Rozwijanie ekspresji twórczej dziecka w przedszkolu polega na wzbudzaniu przeżyć estetycznych, kształtowaniu inwencji w aktywności plastycznej czy muzycznej przez oddziaływanie na wyobraźnię, fantazję, sferę uczuciowo-intelektualną, zachęcanie do swobodnego wykonywania ćwiczeń z różnych dziedzin tak, aby wysiłek dziecka wpływał z jego wewnętrznych potrzeb, wyobrażeń czy spostrzeżeń, których nawet nie umie wyrazić słowami. Podczas tworzenia dziecko przeżywa wrażenia wywołane kolorami, kształtem, linią, fakturą dzieła. Ważne, by zajęcia odbywały się w atmosferze zachęty, życzliwości i wspierania dziecka w jego poczynaniach artystycznych i najlepiej, by mogło ono pracować we własnym rytmie, tempie, w zgodzie z indywidualnymi potrzebami.

Większość dzieci w wieku przedszkolnym jest wrażliwa na piękno malarstwa, baśni, poezji czy muzyki. Wiele z nich posiada szczególne uzdolnienia artystyczne. Dziecko, chcąc przedstawić swoje emocje, posługuje się własnymi „dziełami” artystycznymi, do których można zaliczyć „przypadkowe gryzmoły”, swobodne grafiki wykonane ołówkiem, prace malarskie wykonane farbami wodnymi, z gliny, plasteliny, modeliny czy z innych materiałów. To także wydzieranki, wycinanki, rymowanki, malowanki kredkami świecowymi, kredą, węglem drzewnym, patykiem lub świecą, wykorzystywane są również stemple, batik i linoryt, technika kolażu do różnych kompozycji tematycznych, ornamentów, mandal. Ze względu na tak wielką różnorodność środków wyrazu, metod, narzędzi zauważono, że z powodzeniem można je zastosować do terapii z dziećmi lękowymi, nadpobudliwymi psychoruchowo, z niepełnośprawnościami oraz ich rodzinami⁹.

---

⁸ E. Dzionek, M. Gmosińska, *Kształtowanie twórczych postaw dzieci pięcioletnich. Scenariusze zajęć*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2004, s. 6–7.

⁹ I. Borecka, M. Widerowska, J. Walczak, E. Wilamowska, dz. cyt., s. 113.

Biorąc pod uwagę dzieci z wybiórczymi trudnościami uczenia się, trzeba stwierdzić, że mają one kłopoty z słuchaniem, myśleniem, mówieniem, czytaniem, pisanem, z zadaniami matematycznymi czy też z koordynacją ruchową. Rzutuje to na ich umiejętność interpretowania informacji, przetwarzania lub przypominania. Z tego powodu narastają w nich stres i emocje. Zaburzenia emocjonalne oddziałują na sferę uczuć i kontakty społeczne dzieci, które mogą reagować agresją, stać się buntownicze, niechętne do udziału w zajęciach, mieć wahania nastroju lub wybuchy emocji. Dziecko, które ma kłopoty w uczeniu się, dysponuje niewielką zdolnością do koncentracji i łatwo się rozprasza, może nadmiernie reagować na hałas, wykazuje słabą koordynację psychoruchową. Dlatego zajęcia arteterapeutyczne dają możliwość odniesienia sukcesu, oczywiście, na miarę możliwości, co również jest istotne w przypadku dzieci zahamowanych i niepewnych. Ponadto takie zadania umożliwiają ćwiczenie chwytania, koordynacji wzrokowo-ruchowej, zręczności palców i mięśni dłoni. Doskonałą rozwój ruchowy małej i dużej motoryki dziecka¹⁰.

W związku z powyższym, planując zajęcia arteterapeutyczne, należy zadbać o to, by techniki plastyczne były różnorodne i atrakcyjne, a całe zajęcia stanowiły zorganizowaną zabawę. W tego typu zadaniach dzieci ujawniają swój stosunek do świata. Ten sam przedmiot, w zależności od tematyki zabawy, pełni różne role, na przykład kasztan służy jako składnik do gotowania na niby zupy, można mu doprawić nóżki i łapki z wykałaczek i stanie się ludzikiem, a może jakimś zwierzątkiem. Naturalne zabawy dzieci najpełniej rozwijają postawę twórczą. Nie trzeba dziecka otaczać drogimi zabawkami, można zbierać i gromadzić różne naturalne skarby natury i zaproponować ich użycie w odpowiedniej chwili.

Bardzo istotne jest odpowiednie zmotywowanie dziecka do działania przez osobę prowadzącą zajęcia, która potrafi wzbudzać zaufanie dziecka we własne siły, w słuszność wyrażania emocji na polu artystycznych działań. Służy temu serdeczna zachęta i uznanie, pozytywna opinia wypowiedziana na temat pracy, docenienie włożonego wysiłku, które podbudowują w dziecku wiarę we własne siły do podejmowania kolejnych wyzwań. Z drugiej strony nigdy nie należy dziecka zmuszać do wykonania określonych ćwiczeń ani robienia wszystkiego „pod dyktando”. Ma to związek z wiekiem dziecka, jego sprawnością manualną oraz z tym, czy będzie to praca samodzielna, zespołowa, czy pod kierunkiem opiekuna. Przy projektowaniu ćwiczenia należy także przewidzieć, ile czasu będzie potrzeba na wykonanie zadania, mali twórcy pracują bowiem w różnym tempie, w zgodzie z własnymi umiejętnościami, potrzebami i siłami. Pospieszanie, popędzanie przebiegu ćwiczeń skłania dzieci do naśladownictwa lub wykonania pracy niestarannie, powierzchownie. Jednocześnie trzeba pamiętać, że małe dzieci szybko się nudzą, zniechęcają, męczą. Spontaniczne, swobodne działanie jest najbardziej wartościowe i pożądane z punktu widzenia rozwoju dziecka. Dlatego

---

¹⁰ *Sztuka a niepełnosprawność. Poradnik nauczania*, Very Special Arts International, Stowarzyszenie Rewalidacyjne „Atlas” we współpracy z „Zachętą”, Katowice 1994, s. 65.

też prowadzący zajęcia powinien być osobą znającą świat swoich wychowanków, być dla nich przewodnikiem, współtowarzyszem poszukiwań, który umie wychowywać dzieci poprzez sztukę¹¹.

Mając w pamięci wszystko to, co zostało już powiedziane, należy stwierdzić, że współczesne koncepcje wychowania przedszkolnego akcentują konieczność uznania naturalnej tendencji rozwojowej, wyrażającej się w aktywności własnej dziecka, stanowiącej jeden z zasadniczych czynników rozwoju. Realizacja idei podmiotowości zaczerpnięta z psychologii humanistycznej ulokowana w personalnym podejściu w zakresie edukacji małego dziecka wiąże się z przesłaniem, że człowiek jest jedynym realnym podmiotem życia w społeczeństwie, więc doświadcza równocześnie *ja* i *my*. Przenosząc te treści na potrzeby edukacyjne najmłodszych, należy traktować dziecko jako niepowtarzalną osobowość. W związku z tym na pierwszym miejscu procesu wychowawczo-dydaktycznego stawia się wzbogacenie osobowości dziecka poprzez kształtowanie jego przekonań, postaw, a na dalszym planie wyposażanie go w wiadomości i nawyki oraz przygotowanie do rozpoczęcia nauki w klasie pierwszej¹².

Uznanie podmiotowości dziecka wiąże się z równorzędną komunikacją między nauczycielem a wychowankiem, a także między nauczycielem a rodzicem. Podmiotowe traktowanie dziecka sprzyja więc podniesieniu rangi takich wartości, jak: twórcza praca, odpowiedzialność, wrażliwość, poczucie wspólnoty. We współpracy z rodzicami wychowawca zachęca ich do współuczestniczenia w organizowaniu edukacji przedszkolnej. Ważne jest więc budowanie partnerskich relacji pomiędzy placówką a uczestnikami procesu kształcenia.

Idea partnerstwa głosi, że nauczyciele oraz rodzice są równorzędnymi partnerami i mają takie same prawa i obowiązki wobec dziecka. Konieczna jest zatem otwartość na informacje zwrotne płynące od obu zainteresowanych stron, tolerancja, uczciwość, a także bliskość intelektualna i emocjonalna. Warto zauważyć, że rodzina jest dla dziecka naturalnym środowiskiem wychowawczym, natomiast przedszkole – instytucjonalnym, jednakże obydwa środowiska powinny ustalić jednolity front oddziaływań wobec dziecka. Ma to sens wtedy, gdy metody i formy pracy z dzieckiem są spójne. Stąd konieczność i potrzeba organizowania działań partnerskich nauczycieli z rodzicami. Rodzice mają prawo wiedzieć, jakie postępy czyni ich dziecko w zakresie rozwoju intelektualnego, społecznego, emocjonalnego czy estetycznego, a co za tym idzie – czy nie zachodzi podejrzenie, że dziecko przejawia pewne uzdolnienia lub też przeciwnie, osiąga wyniki poniżej swoich możliwości¹³. Wobec powyższego obecność rodzica w przedszkolu pomaga w rozwoju dziecka, umożliwia także wykrycie problemów i podjęcie wczesnej interwencji specjalistycznej dla potrzeb dziecka. Kluczem

---

¹¹ D. Al-Khamisy, dz. cyt., s. 2–6.

¹² M. Bulera, K. Żuchelkowska, *Edukacja przedszkolna z partnerskim udziałem rodziców*, Wydawnictwo Edukacyjne Akapit, Toruń 2006, s. 7.

¹³ J. Bates, S. Munday, *Dzieci zdolne, ambitne i utalentowane*, Wydawnictwo K.E. Liber, Warszawa 2005, s. 59.

do sukcesu jest elastyczność działalności placówki przejawiająca się w dobrze zorganizowanej ofercie edukacyjnej, która wychodzi naprzeciw specjalnym potrzebom rozwojowym dzieci. Powinien zostać ustalony zakres zadań do zrealizowania z dzieckiem na dany okres, a rodzic powinien być informowany na bieżąco o metodach, formach i środkach wychowawczych stosowanych w przedszkolu. Wpływa to pozytywnie i podnosi jakość wychowania w domu, uwrażliwia rodziców na poczynania ich dziecka¹⁴.

W przedszkolach integracyjnych lub przedszkolach z oddziałami integracyjnymi oprócz idei partnerstwa i podmiotowości realizowana jest także idea integracji wewnątrz przedszkola oraz ze środowiskiem najbliższym dziecku. Istota integracji polega na tym, że do grupy przedszkolnej uczęszczają dzieci z różnymi stopniami i rodzajami niepełnosprawności. Wobec tego zachodzi potrzeba stworzenia dla dzieci w ich otoczeniu, którym jest rodzina, przedszkole oraz środowisko lokalne, takich warunków, by mogły się pomyślnie rozwijać, bawić i uprawiać różnego rodzaju aktywności. Jest to działanie we wspólnocie, gdzie każdy od każdego czegoś się uczy, każdy znajdzie swoje miejsce w grupie i poradzi sobie z powstającymi trudnościami¹⁵.

Arteterapeutyczne zajęcia warsztatowe stanowią wspaniałe rozwiązanie wobec wyżej wymienionych aspektów. Tematykę warsztatów dostosowuje się do potrzeb dzieci, rodziców i możliwości ich zorganizowania w przedszkolu. Zazwyczaj warsztaty dla dzieci i rodziców prowadzone są w formie spotkań popołudniowych. Niosą radość ze wspólnego przebywania w odmiennych warunkach, twórczo stymulują do poznawania siebie nawzajem, wzbogacają kontakty rodzica z dzieckiem i z wychowawcą. Rodzic uczy się pomagać i pokonywać trudności, jakie napotyka dziecko podczas realizacji zadania. Warsztaty dają ponadto satysfakcję z wykonania dzieła, ze zdobywania nowych doświadczeń i nierzadko rodzic zmienia zdanie wobec indywidualnych poczynañ własnego dziecka. Może także otrzymać informacje od wychowawcy na temat na przykład rozpoznania zaburzenia u dziecka, by podjąć w związku z tym działania profilaktyczne. Również sam rodzic dostrzega, jaką drogą może najlepiej dotrzeć do własnego dziecka, co ma przełożenie na usprawnianie zadań terapeutycznych¹⁶.

Dziecko jest kreatorem swoich zabaw, ról, postaci. Podczas zajęć arteterapeutycznych dzieci tworzą fantastyczne światy, wykorzystują różnorodne przedmioty, jak żyłki, korki, koraliki, kapsle i inne, co uwzględniono w przedstawionym poniżej zbiorze zajęć rodzinno-przedszkolnych w formie scenariuszy. Zabawy, które zaproponowano, są zgodne z zasadami pedagogiki i nie wymagają szczególnych umiejętności. Dzięki nim dziecko będzie lepiej i wszechstronniej się rozwijać.

---

¹⁴ R. Howarth, P. Fisher, *Jak pokonywać problemy behawioralne i emocjonalne u dzieci i młodzieży*, Wydawnictwo K.E. Liber, Warszawa 2005, s. 50.

¹⁵ M. Bulera, K. Żuchelkowska, dz. cyt., s. 17–18.

¹⁶ Tamże, s. 40.

Pomocne w spełnieniu założonych celów takich zorganizowanych zajęć jest dobre przygotowanie sytuacji edukacyjnej przez nauczyciela. Najpierw omawia on cel i przebieg zajęć, informuje o tematyce ćwiczenia i o tym, do jakich wiadomości może odwołać się rodzic w pracy ze swoim dzieckiem. Należy przygotować do wykorzystania odpowiednie środki dydaktyczne, przybory, materiały i akcesoria. W tego typu zajęciach bardzo ważny jest nowy punkt widzenia adekwatny do wszystkich ćwiczeń, opierający się na przekonaniu, że trzeba od najwcześniejszych lat dziecka rozwijać w nim kreatywność, reagować na różne symptomy zaburzeń w rozwoju, uczyć się cierpliwości i zrozumienia dla indywidualności dziecka. Zaproponowane poniżej zadania są łatwe do przeprowadzenia w warunkach przedszkolnych, nie wymagają dużych nakładów finansowych. Warto wykonać ręcznie jakieś zabawki czy pomoce dydaktyczne, ponieważ będą one dla dziecka ciekawsze i atrakcyjniejsze.

Przedstawione niżej ćwiczenia uwzględniają cele trzech zaangażowanych podmiotów: rodzica, dziecka i przedszkola.

Cele rodzica:

- okazanie dziecku miłości i zainteresowania,
- poświęcenie mu czasu i umacnianie więzi rodzicielskich,
- dostarczanie dziecku motywacji do działania,
- spojrzenie na świat oczami dziecka,
- powrót do swoich lat dzieciństwa.

Cele dziecka:

- rozwój manualny, poznawczy, społeczny,
- rozwój kreatywności,
- wyładowanie swojej ekspresji i energii,
- zaspokojenie uczuć do rodzica,
- ciekawe spędzenie czasu z rodzicem,
- pokazanie swoich zdolności,
- dobra zabawa.

Cele przedszkola:

- obniżenie poczucia lęku u dziecka i rodzica związanego z przebywaniem w nowym miejscu i z nowymi osobami (gdy są to warsztaty integracyjne),
- tworzenie klimatu życzliwości i współpracy dorosłych (nauczycieli i rodziców) w zakresie wyzwolenia u dziecka postaw kreatywnych, twórczych, a także zaspokajanie potrzeb prospołecznych.

Formy pracy: indywidualna, grupowa, zbiorowa

Materiały i środki:

- plastyczne – farby plakatowe, akwarele, kartony, kredki, mazaki, ołówki, plastelina, bibuła, gumki itp.,
- werbalne – rozmowa, słowo czytane,
- muzyczne – utwory muzyczne, słuchowiska.

Bajka terapeutyczna

W pierwszym wariantcie ćwiczenia bajki terapeutycznej chodzi przede wszystkim o wspólną pracę rodzica z dzieckiem, o poświęcenie dziecku czasu, zainteresowania, uwagi. To jest cenny czas spędzony wspólnie dla dobra dziecka. Praca ta może być podzielona na kilka etapów, jeżeli rodzic nie dysponuje zbyt dużą ilością czasu. Kilkuetapowe spotkania z maluchem uczą go cykliczności spotkań, obowiązkowości i przygotowują do późniejszej pracy szkolnej, czyli do systematycznego odrabiania lekcji. Od rodzica wymaga się konsekwencji wykonania wspólnego dzieła, zaangażowania i cierpliwości. Rodzic jest świadomy swojego ogromnego wkładu w rozwój dziecka.

Temat: Wspólna bajka

Wiek dziecka: od pięciu lat

Polecenie: Dziecko wraz z rodzicem za pomocą dostępnych środków (karton, farby, kredki) wykonuje kilka ilustracji do wybranej (ulubionej) lub też wymyślonej bajki. Należy wykonać całą książeczkę z obrazkami opracowaną na podstawie bajki. Rodzic może pomóc w części technicznej złożenia książeczki, dziecko rysuje ilustracje, a rodzic lub też dziecko podpisuje je według treści akcji bajki.

Pytania pomocnicze do ćwiczenia. Podzielcie się swoimi uwagami i spostrzeżeniami:

- Czy komuś z was wymyślanie fabuły sprawiło trudności?
- Kto był bohaterem bajki?
- Czy z wykonaniem książeczki wiązały się jakieś przeszkody?

W drugim wariantcie ćwiczenia bajki terapeutycznej dzieci na warsztatach arteterapeutycznych również wykonują wspólną książeczkę – lecz z nauczycielem prowadzącym. Ustalona jest fabuła bajki, każde dziecko wykonuje jedną ustaloną ilustrację do treści. Całość zostaje zebrana przez prowadzącego i uformowana w postać książeczki, a następnie wydrukowana. Książeczka pozostaje w przedszkolu, gdzie każdy może ją obejrzeć, również dzieci z kolejnych lat edukacji przedszkolnej.

Maska

Wykonanie masek jest zajęciem bardzo twórczym dla dziecka. Za pomocą własnoręcznie zrobionego rekwizytu dziecko może przeistoczyć się w inną, wybraną postać z bajki. To trochę tak, jakby nią być, więc mamy tu do czynienia z początkami nauki empatii i uwrażliwiania na drugą osobę. Pomimo że dziecko w tym okresie rozwojowym cechuje egocentryzm, to uczy się ono, jak być kimś innym i postępować inaczej. Raz można być królem, innym razem nędzarzem, sierotą, mędrcelem. Maską może przemienić dziecko w jakieś zwierzę lub fikcyjną postać. Umożliwia ona przekroczenie granicy bycia tym, kim się jest, staje się nieograniczonym źródłem pomysłów w zabawie.

Temat: Maska

Wiek dziecka: od czterech lat

Polecenie: Rodzic wraz z dzieckiem dokonuje wyboru jednej znanej postaci baśniowej. Podział ról może być następujący: dziecko rysuje maskę, która będzie prezentować ulubioną postać z bajki, a rodzic pomaga w jej zrobieniu poprzez zaprojektowanie jej czy rozmieszczenie poszczególnych elementów oraz na przykład przywiązanie gumki do maski.

Pytania pomocnicze do ćwiczenia:

- Jaką postać przedstawia maska?
- Jak się układała wspólna praca?
- Czy wykonanie maski sprawiło jakąś trudność?

W drugim wariantcie tego ćwiczenia rodzic umawia się z dzieckiem na wykonanie dwóch masek, dla siebie i dla dziecka. Obie maski będą powiązane tematycznie ze sobą, bo będą przedstawiały bohaterów z jednej bajki. Jest to świetny pretekst do wspólnej zabawy, podczas której dziecko rozwija swoje zdolności manualne i ruchowe. Ponadto takie ćwiczenie pobudza wyobraźnię kilkulatek.

Kukiełka

To ćwiczenie jest powrotem do czasów, gdy nie było takiej dostępności i różnorodności zabawek jak dziś i trzeba było samemu robić zabawki dla dzieci. Szczególnie babcie lubią wykonywać tego rodzaju prace. Warto powrócić do dawnych tradycji.

Temat: Moja własna kukiełka

Wiek dziecka: pięć, sześć lat

Polecenie: Z dostępnych materiałów (szmatki, guziki, wstążki, cekiny, koraliki, bibuła itp.) dziecko wraz z rodzicem lub babcią wykonuje kukiełkę przedstawiającą baśniową bądź wymyśloną postać.

Pytania pomocnicze do ćwiczenia:

- Jaką postać przedstawia kukiełka?
- Czy jest ona łatwa do samodzielnego użycia przez dziecko?
- Jak długo była wykonywana?
- Czy oprócz babci do pomocy były zaangażowane inne osoby?

W drugim wariantcie tego ćwiczenia można pokusić się o wykonanie kilku kukiełek, które stworzą swego rodzaju teatrzyk. Dzieci bardzo lubią wszelkie przedstawienia, teatrzyk z pewnością będzie używany w dni pochmurne lub podczas pobytu dziecka w domu, w czasie jego choroby lub gdy się nudzi. Szczególnego znaczenia nabiera teatrzyk zrobiony dla rodzeństwa, które podczas zabawy uczy się współpracy i porozumienia. Ponadto ten rodzaj aktywności stymuluje dziecięcą wyobraźnię. Tym sposobem dzieci twórczo spędzają czas.

Puzzle

Zabawa edukacyjna dla całej rodziny rozwijająca u malucha kojarzenie, spostrzeganie i wyrabiająca zdolności manualne. W zależności od liczby pociętych elementów dziecko ma ułożyć cały obrazek. Tym sposobem rozwijana jest u dziecka percepcja wzrokowa w zakresie operacji umysłowych analizy i syntezy. Zadaniem rodzica jest dopasowanie odpowiedniej liczby puzzli do wieku i zdolności dziecka.

Temat: Moja układanka

Wiek dziecka: od czterech lat

Polecenie: Dziecko maluje obrazek na kartonie, wypełniając kolorami całe tło. Następnie (za zgodą dziecka, oczywiście) rodzic tnie rysunek na różne, małe fragmenty. Zadaniem malucha jest złożyć rysunek od nowa.

Pytania pomocnicze do ćwiczenia:

- Czy udało się wykonać polecenia?
- Czy były jakieś trudności. Dla kogo?
- Czy pomagaliście sobie nawzajem?

Jest to dobry sposób na uniknięcie kupowania coraz to nowych puzzli.

Kolekcjoner postaci

Rozwijanie syntezy wzrokowej. Można w domu wykonać więcej figurek i zrobić wystawę albo stworzyć żłódek na zbliżające się święta.

Temat: Zwierzątka

Wiek dziecka: od pięciu lat

Polecenie: Przygotowane są rysunki przedstawiające niedokończone kontury postaci zwierząt. Zadaniem dziecka jest odgadnięcie, jakie zwierzę jest przedstawione na danym rysunku, a następnie dorysowanie brakujących części. Rodzic może pomagać, jeżeli dziecko jest jeszcze małe.

Pytania pomocnicze do ćwiczenia:

- Ile zwierzątek powstało? Jakie to zwierzątka?
- Czy dziecko poradziło sobie z zadaniem?
- Czy rodzic pomógł w wykonaniu?
- Czy zadanie pobudziło ciekawość i wyobraźnię dziecka?

Do wykonania drugiego wariantu ćwiczenia z figurkami potrzebne są różne foremki do ciasta. Mogą one przedstawiać na przykład kształty zwierząt. Na cienkim, płaskim kawałku styropianu (o wymiarach 1 m na 0,5 m i grubości 1–2 cm) rodzic wy-ciska kształty z foremek. Dziecko maluje je farbami, by „ożyły”, nadaje im znaczenie.

Wspólne fotografowanie

Ćwiczenie rozłożone w czasie ze względu na wieloetapowość. Polega na wykonaniu wspólnego albumu ze zdjęciami wraz z opisem miejsca i czasu ich wykonania. Warto kupić dla dziecka mały album, aby doświadczyło czegoś nowego, interesującego i poważnego zarazem. Efekt w postaci wspólnego albumu może okazać się czymś miłym, wartościowym, a nawet wzruszającym po latach. Ponadto, co oczywiste, dziecko podczas tego ćwiczenia nabywa nową umiejętność – uczy się fotografować (za pomocą aparatu komórkowego lub aparatu fotograficznego).

Temat: Pierwsza fotografia

Wiek dziecka: od sześciu lat

Polecenie: Dziecko dokonuje wyboru, co będzie przedmiotem fotografowania, a następnie robi to. Rodzic pełni rolę obserwatora i pomocnika przy obsłudze aparatu fotograficznego. Powstają zdjęcia, które warto wywołać i wkleić do albumu dziecka.

Pytania pomocnicze po obejrzeniu zdjęć:

- Czy fotografowanie jest łatwą czynnością?
- Czy na zdjęciach można dojrzeć coś, czego się wcześniej nie dostrzegło?
- Czy zdjęcia odzwierciedlają świat widziany oczami dziecka?
- Czy dobrze się bawiliście podczas robienia zdjęć?

Ćwiczenia zaproponowane do przeprowadzenia w ramach warsztatów arteterapeutycznych w przedszkolach integracyjnych stanowią tylko głos w dyskusji nad rozległym zagadnieniem z obszaru integralnego rozwoju dziecka. Tego typu zajęcia są pomocne w odkrywaniu uzdolnień dziecięcych, ale również mogą wskazać pewne obszary zaburzeń, zahamowań rozwojowych dziecka w wieku przedszkolnym.

Warsztaty arteterapeutyczne wnoszą całą gamę pozytywnych emocji zarówno dla dziecka, jak i rodzica. Wynikiem przeprowadzonych zajęć jest rozładowanie napięć, stresów, nadpobudliwości psychoruchowej dziecka. Pozwalają również odnieść sukces, co jest szczególnie istotne w przypadku dzieci zahamowanych emocjonalnie czy nieśmiałych. Ponadto, jako rodzaj działania, umożliwiają ćwiczenie chwytania, koordynacji wzrokowo-ruchowej, umiejętności grafomotorycznych. Doskonają rozwój motoryki małej i dużej dziecka.

Reasumując, dzieci ujawniają w zabawie swój stosunek do świata, własne widzenie rzeczywistości. W okresie przedszkolnym dynamicznie rozwijają się: spontaniczność, kreatywność, twórczość dziecka. Należy pamiętać, że wymienione cechy i umiejętności mogą ulec rozwojowi bądź też zahamowaniu. Dlatego potrzebny jest dorosły, który potrafi wzbogacić kontakty z dzieckiem poprzez nietypowe zadania do wykonania w zabawie, podsunie nowe pomysły, zasugeruje treść czy nowy typ ćwiczenia. Bardzo dobrym rodzajem uczestnictwa rodzica w działalności dziecka jest zadawanie mu pytań, zachęcanie do obserwacji i stwarzanie sytuacji testowania nowych pomysłów i rozwiązań. Dla małego dziecka istotna jest sama działalność, przeżywanie emocji i wzmacnianie woli radzenia sobie z wyzwaniami.

Bibliografia

- Al-Khamisy D. (red.), *Edukacja w przedszkolu*, Wydawnictwo Dr Josef Raabe, Warszawa 2005.
- Bates J., Munday S., *Dzieci zdolne, ambitne i utalentowane*, Wydawnictwo K.E. Liber, Warszawa 2005.
- Borecka I., Widerowska M., Walczak J., Wilamowska E., *Drama i arteterapia w szkole. Programy i scenariusze zajęć*, Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. A. Silesiusa w Wałbrzychu, Wałbrzych 2005.
- Bulera M., Żuchelkowska K., *Edukacja przedszkolna z partnerskim udziałem rodziców*, Wydawnictwo Edukacyjne Akapit, Toruń 2006.
- Dzionek E., Gmosińska M., *Kształtowanie twórczych postaw dzieci pięcioletnich. Scenariusze zajęć*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2004.
- Howarth R., Fisher P., *Jak pokonywać problemy behawioralne i emocjonalne u dzieci i młodzieży*, Wydawnictwo K.E. Liber, Warszawa 2005.
- Ingarden R., *Książeczka o człowieku*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1987.
- Konieczna E.J., *Arteterapia w teorii i praktyce*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2003.
- Nęcka E., *Trening twórczości*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2005.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego, oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych oraz innych form wychowania przedszkolnego, Dz.U. 2017, poz. 356.
- Sztuka a niepełnosprawność. Poradnik nauczania*, Very Special Arts International, Stowarzyszenie Rewalidacyjne „Atlas” we współpracy z „Zachętą”, Katowice 1994.

Art therapy inspirations in an integrative kindergarten with the participation of parents

Abstract: Art is currently used in psychotherapy, as well as in education. Art therapy skillfully joins therapeutic aims with widely understood art, which consists of various forms of human creation such as literature, visual arts, music, dance, theatre. Art is recognized as a great chance for humanity to save itself from brutality, hate and wars. This article presents a few original exercises with an art therapy character, which every teacher and parent can adapt for the purposes of educational activities.

Keywords: art therapy, integrative kindergarten, children's creation

About the author

Anna Breś – doctor of social sciences in the field of pedagogy. Academic lecturer at the University of Humanities and Economics in Łódź. Her areas of interests include the research fields of general pedagogy, pedagogical axiology, philosophy of education, school pedagogy, didactics, and pedagogical therapy.